

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 343.9.018.3,316.42,316.33;316.27

DOI: 10.31359/2079-6242-2020-40-9

В. С. Батиргарєєва, доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка Сташиса Національної академії правових наук України

В. І. Борисов, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, радник при дирекції Інституту

Д. П. Євтєєва, кандидат юридичних наук, старший дослідник, в. о. заступника директора з наукової роботи Інституту

А. В. Калініна, кандидат юридичних наук, науковий співробітник Інституту

М. Г. Колодяжний, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень Інституту

С. С. Шрамко, кандидат юридичних наук, в. о. вченого секретаря Інституту

ПОШИРЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ¹

Постановка проблеми. Останнім часом завдання своєчасної рефлексії правової науки на небезпечні кримінально протиправні виклики тісно переплітається з функцією прогнозування та розробкою пропозицій щодо ефективних заходів мінімізації численних соціально-правових та кримінологічних наслідків гострої респіраторної хвороби COVID-19, що спричиняється коронавірусом SARS-CoV-2. Виявилося, що накопичений людством дотепер досвід боротьби з епідеміями в багатьох країнах світу є недостатнім для боротьби з цією хворобою внаслідок перш за все недостатнього розуміння важливості синхронного вжиття колективних заходів безпеки в усіх без винятку регіонах світу. Незасвоєння минулих

драматичних уроків, пов'язаних із поширенням у світі небезпечних хвороб, а тому й фактичною невідповідністю сучасного соціуму до нових загроз життю та здоров'ю людини, також вплинуло на цей процес. Крім того, дається взнаки і поширення явища інфодемії як масового неспокою (а то й явного в окремих випадках психозу в умовах глобалізації), при якій навіть незначний інформаційний поштовх стосовно ключової в конкретний момент проблеми, пов'язаної з очевидною загрозою, здатний за короткий час істотно похитнути увесь світопорядок, що вже встиг перетворитися у зв'язку з необхідністю боротьби з пандемією COVID-19 на подібність глобально хворого соціального організму, ураженого, до того ж, й чис-

¹ Матеріал підготовлено на виконання проекту «Соціально-правові та кримінологічні наслідки поширення пандемій та шляхи їх усунення в Україні» (реєстр. номер 2020.01/0155), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

ленними соціально-економічними, військово-політичними та соціоморальними недугами¹.

Історія існування людства як біологічного виду на планеті Земля – це боротьба за виживання. Серйозну загрозу, поряд із природними катаклізмами, війнами, політичними диктатурами і т. п., становлять (а деякі і дотепер) епідемії небезпечних хвороб, як-от: чума, холера, малярія, гепатити В та С, туберкульоз, ВІЛ/СНІД та ін. За різних часів від них у світі померли сотні мільйонів людей. Й у ХХІ ст. проблема епідемій, які нерідко набувають масштабу пандемій, не розв’язана. Замість цього людство продовжує стикатися з усе новими й новими інфекційними хворобами. Так, на початку двохтисячних років у світі було зафіксовано спалах пташиного грипу (H5N1). У 2009 р. набув поширення так званий свинячий грип А (H1N1), що уразив понад 250 тис. людей у 130 державах світу, спричинивши чималий економічний збиток фермерським господарствам. Перелік пандемій так само можна доповнити коронавірусом Близькосхідного респіраторного синдрому (2012), епідемією лихоманки Ебола, що вразила населення Західної Африки (2014), вірусом Зіка (2016) та ін.

У 2019 р. набула всеохоплюючого поширення гостра респіраторна хвороба COVID-19, яка спричиняється коронавірусом SARS-CoV-2, що стало викликом для епідемічної безпеки й соціального благополуччя людства. За даними ВООЗ, із грудня 2019 р. по грудень 2020 р. коронавірусна інфекція розповсюдилася майже у всіх (!) країнах світу². Станом на 20 листопада 2020 р. цю хворобу діагностовано у 87,2 млн осіб, з яких 1,3 млн хворих померли від різних її ускладнень³. Як повідомляє МОЗ України, станом на 24 листопада 2020 р. в Україні захворіли 647,9 тис. осіб, з них 11,2 тис. – померли⁴.

¹ Батиргарєєва В. С., 'Світ ніколи не буде таким, як раніше: до картини кримінологічного футуризму' Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи [Полтава, 29 квітня 2020] 26.

² Минфин, 'Коронавирус: статистика по странам' (Минфин, 22 ноября 2020) <<https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/>> (дата звернення: 22.11.2020).

³ World Health Organization, 'Weekly operational update on COVID-19 - 20 November 2020' (World Health Organization, 20 November 2020) <<https://www.who.int/publications/m/item/weekly-operational-update-on-covid-19---20-november-2020>> (accessed 24.11.2020).

⁴ Міністерство охорони здоров'я України, 'Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV' (Міністерство охорони здоров'я України, 7 грудня 2020) <[https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-](https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro)

Наразі, без сумніву, можна констатувати, що будь-яка епідемія таких масштабів, як поширення хвороби COVID-19, стає дуже помітним (якщо не визначальним з-поміж інших) фоновим явищем для вчинення певних кримінальних та інших правопорушень, обумовлених соціальним станом, в якому опинилося людство. Це призводить до загострення криміногенної обстановки як у цілому у світі, так і в окремих регіонах. Однак помітне погіршення стану безпеки людини, суспільства, держави в епідемічному та кримінологічному сенсі – це лише частина негативних наслідків, що продукуються гострою ситуацією, пов'язаною із пандемією у світі. Окрім розуміння природи походження небезпечної хвороби, що розглядається, її наслідків для людського організму та способів лікування, людству вкрай необхідно замислюватися й над спектром інших негативних наслідків, що виявляються безпосередньо або опосередковано під час поширення епідемій та залишатимуться й після її подолання. Такі негативні наслідки здатні призвести до змін в економічному укладі окремих домогосподарств та суспільства загалом, ставленні до колективної та індивідуальної безпеки людей, поширенні нових форм інформаційного обміну між людьми та зникненні традиційних канонів спілкування один з одним та ін. Так, наприклад, за оцінками фахівців, епідемія іспанського грипу («іспанка») у 1918–1920 рр. у світовій економіці призвела до зниження глобального ВВП на 6%, тоді як «вартість» Другої світової війни оцінена у 8–9%. Що стосується збитків світовому господарству через сучасну пандемію, то дійсну вартість цієї кризи розрахувати дуже важко. Єдине, на чому можна акцентувати увагу, – це той факт, що вже в березні 2020 р. рівень падіння світового ВВП оцінювався у 10% глобального ВВП⁵. Звісно ж, цей економічний наслідок, як і багато інших наслідків різного характеру пандемічної кризи, значно впливатиме на подальшу світову економічну ситуацію. Разом із тим існує чимало інших соціально-правових та кримінологічних наслідків, котрі необхідно буде розцінювати як прояв постпандемічного синдрому суспільства, життя якого зазнало багато незворотних змін.

poshirennya-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov.> (дата звернення 24.11.2020).

⁵ Центр економічної стратегії 'Вплив коронакризи на економіку Про що говорили на пресконференції' (Центр економічної стратегії, 25 березня 2020) <<https://ces.org.ua/economic-impact-of-coronavirus-2/>> (дата звернення 07.11.2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема як самого явища сучасної пандемії, так і її різноманітних наслідків активно почала розроблятися вченими різних країн приблизно з березня 2020 р., коли ВООЗ оголосила про поширення у світі пандемії коронавірусу¹. Відтоді у великій кількості з'явилися публікації зарубіжних і вітчизняних фахівців у багатьох галузях знань. Однак на той час вони мали здебільшого характер прогностичних розрахунків та опису моделей можливих сценаріїв подальшого розвитку ситуації, пов'язаної із поширенням зазначеної пандемії у світі в цілому та окремих регіонах зокрема. Проте згодом з'явилося більш-менш системне бачення всієї палітри негативних наслідків як на рівні світового товариства, так і певних його соціальних груп. Водночас стосовно й окремих країн став проводитися поглиблений аналіз тих змін, що несе із собою пандемія. Принаймні на теперішній час у науковій площині так звана коронакриза і все, що з нею пов'язане, є найпопулярнішою та найактуальнішою темою у світовому і національному ракурсах, про що свідчить надзвичайно велика кількість публікацій.

Уявляється, що ознайомлення з цим доробком можна проводити за тим чи іншим алгоритмом, що зумовлюватиметься насамперед галузевою приналежністю знання, сферою прояву негативних наслідків поширення пандемії, географією цього явища тощо. У суспільних науках фахівцями аналізуються насамперед економічні, політичні та соціальні проблеми, що поставали як раніше із розповсюдженням у світі будь-яких інших епідемій, так і з поширенням пандемії COVID-19 (Huber, C. at al. (2018)², Clement A. Tisdell (2020)³,

A. В. Юревич at al. (2020)⁴, А. Е. Хасуев (2020)⁵, D. Kostova at al. (2019)⁶, А. Sui at al. (2004)⁷, P. Wilton (1993)⁸, J. Hiscott at al. (2020)⁹, S. K. Brooks at al. (2018)¹⁰, Z. Bambery at al. (2018)¹¹, N. Fernandes (2020)¹² та ін.). При цьому нерідко поза увагою дослідників залишаються проблеми, пов'язані із дотриманням у такі періоди законності і правопорядку в суспільстві, охорони конституційних прав, свобод та інтересів громадян. Окрім цього, вже зараз слід приступити до аналізу того, як наслідки у перелічених вище суспільних сферах впливатимуть у майбутньому на правове регулювання суспільних відносин та їх охорону, наприклад, в Україні. Усі ці та багато інших питань потребують свого осмислення та систематизації.

Метою статті є виокремлення та аналіз найбільш гострих соціально-правових та кримінологічних наслідків поширення пандемії COVID-19 в Україні з тим, щоб установити силу їх впливу на подальшу життєдіяльність українського суспільства й своєчасно мінімізувати їх негативну дію.

Виклад основного матеріалу. Не викликає сумнівів, що найтяжчим наслідком розглядуваної пандемії є висока смертність. Разом із тим коронавірусна хвороба викликала й низку інших не-

<http://ipras.ru/cntnt/rus/institut_p/covid-19/kommentarii-eksp/urevich1.html#>

⁵ Хасуев А Э, 'Социальная изоляция и самоизоляция человека: социально-философский анализ' [2020] (2) Экономические и гуманитарные исследования регионов 122–128 <<https://elibrary.ru/item.asp?id=42804641>>

⁶ Kostov D and others, 'Long-distance effects of epidemics: Assessing the link between the 2014 West Africa Ebola outbreak and US exports and employment' [2019] (28(11)) *Health Econ* 1248–1261 <<http://dx.doi.org/10.1002/hec.3938>>

⁷ Sui A and Wong YCR, 'Economic Impact of SARS: The Case of Hong Kong' [2004] (3 (1)) *Asian Economic Papers* 62–83 <<https://www.mitpressjournals.org/doi/pdfplus/10.1162/153531041747996>>

⁸ Wilton P, 'Spanish flu outbreak World War I in number of lives claimed' [1993] (148 (11)) *Canadian Medical Association Journal* 2036–2037 <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1485864/>>

⁹ Hiscott J and others, 'The global impact of the coronavirus pandemic' [2020] (53 June) *Cytokine & Growth Factor Reviews* 1–9 <<http://dx.doi.org/10.1016/j.cytogfr.2020.05.010>>

¹⁰ Brooks SK and others, 'A Systematic, Thematic Review of Social and Occupational Factors Associated With Psychological Outcomes in Healthcare Employees During an Infectious Disease Outbreak' [2018] (60(3)) *J Occup Environ Med* 248–257 <<http://dx.doi.org/10.1097/JOM.0000000000001235>>

¹¹ Bambery, Z., Cassell C. H., Bunnell R. E., Roy K., Ahmed Z., Payne R. L., Meltzer M. I. (2018). Impact of a hypothetical infectious disease outbreak on US exports and export based jobs. *Health Security*. Vol. 16(1). P. 1–7. <https://doi.org/10.1089/hs.2017.0052>.

¹² Fernandes N, 'Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy' (Social Science Research Network, 2020) <<https://ssrn.com/abstract=3557504>>

¹ WHO Director-General 'WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 March 2020' (The World Health Organization, 11 March 2020) <<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>> (accessed: 07.12.2020).

² Huber C and others, 'The Economic and Social Burden of the 2014 Ebola Outbreak in West Africa' [2020] (218, Issue Supplement 5) *The Journal of Infectious Diseases* 698–704. <https://doi.org/10.1093/infdis/jiy213>; Tisdell C A, 'Economic, social and political issues raised by the COVID-19 pandemic' [2020] (68) *Economic Analysis and Policy* 17–28 <<https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.08.002>>

³ Tisdell C A, 'Economic, social and political issues raised by the COVID-19 pandemic' [2020] (68) *Economic Analysis and Policy* 17–28 <<https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.08.002>>

⁴ Юревич А В, Юревич М А, 'Социально-психологический контекст распространения коронавирусной инфекции' (Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт психологии Российской академии наук)

гативних наслідків, пов'язаних фактично з усіма сферами життєдіяльності сучасного суспільства. Розглянемо основні сфери прояву цих наслідків.

Права людини. Поширення у світі пандемії коронавірусу та введення карантинних заходів різного ступеня суворості сприяло виникненню певного обмеження конституційних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина (наприклад, права на вільний розвиток своєї особистості; свободи пересування, вільного вибору місця проживання; права вільно залишати територію України; права на охорону здоров'я, медичну допомогу; права проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; права на здійснення підприємницької діяльності та ін., що виявилось у забороні залишати місце проживання, введенні режиму надзвичайної ситуації, карантину «вихідного дня» тощо). Слід зауважити, що можливість таких обмежень передбачена Конституцією України. Так, у ст. 64 (абз. 2) допускається встановлення окремих обмежень в умовах, зокрема, надзвичайного стану. Незважаючи на доволі складну ситуацію, держава (поки що) не пішла шляхом запровадження надзвичайного стану – було обрано більш м'який варіант застосування примусових заходів у протидії поширенню пандемії COVID-19. Можливість запровадження таких заходів впливає зі ст. 33 Конституції України, відповідно до якої законом можуть бути обмежені свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію. Законодавча база щодо можливості застосування таких обмежень в Україні була закладена значно раніше, виходячи з попередніх надзвичайних ситуацій, пов'язаних із хворобами (епідеміями, масовими захворюваннями), хоча й не таких масштабних, як пандемії.

Правове регулювання. Поява нових видів та способів суспільно небезпечної поведінки, обумовлених ситуацією пандемії, потребує скрупульозного їх аналізу та розробки *de lege ferenda* як нормативно-правових актів, що упереджають таку поведінку, так і внесення певних змін у чинне охоронне законодавство, зокрема адміністративне та про кримінальну відповідальність.

В умовах пандемії важливого значення набуває політика держави щодо забезпечення організаційно-правових заходів та нормативного супроводження боротьби з наслідками пандемії.

Так, оголосивши в березні 2020 р. карантин, уряд розпочав протидію подальшому поширенню COVID-19 та визначив заходи з подолання на-

слідків, спричинених епідемією в різних сферах суспільного життя. Положення нормативно-правових актів, прийнятих у поточному році, спрямовані за такими векторами: запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби; забезпечення лікування від коронавірусної хвороби; забезпечення державної підтримки різних сфер та соціально-економічних прав громадян у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби; посилення юридичної відповідальності за порушення карантинних правил.

Головний нормативний акт із регулювання питань, що виникають у зв'язку із поширенням серед населення інфекційних хвороб, було прийнято ще 24 лютого 1994 р. – це Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» № 4004-ХІІ; 6 квітня 2000 р. – Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» № 1645-ІІІ. Правове регулювання ситуацій, пов'язаних із протидією поширенню інфекційних хвороб, було введено й до кодифікованого законодавства. Статтею 325 чинного Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням. Усе це дозволило доволі оперативно перейти до створення системи нормативно-правових актів, спрямованих на протидію поширенню саме пандемії COVID-19. У розвиток зазначених законодавчих положень Кабінет Міністрів прийняв значну кількість постанов, у тому числі й «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» від 20 травня 2020 р. № 392. Остання через жорсткий характер закріплених нею обмежень стала в суспільстві «яблуком розбрату», окремі її положення навіть мали розглядатися в Конституційному Суді України на предмет відповідності Конституції України, однак під час розгляду справи втратили чинність.

Надалі був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 р. № 530-ІХ (далі – Закон № 530-ІХ) та ін.

Рішучість перших організаційно-правових заходів, що були здійснені на підставі зазначених

нормативно-правових актів, на фоні в цілому незначних (на той час) показників поширення коронавірусної хвороби в Україні порівняно з епідеміологічними ситуаціями інших країн (зокрема тих, що виникли в Італії, Іспанії, Франції) створила, як уявляється, ілюзію швидкого вирішення епідемічної проблеми. Уже 13 квітня 2020 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про захист населення від інфекційних хвороб” щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 555-IX, яким термін дії застосування певних заходів було обмежено 3-ма місяцями. Як показав подальший розвиток надзвичайної ситуації в Україні, таке законодавче рішення виявилось явно передчасним.

Запроваджуючи комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на протидію пандемії та її наслідкам, законодавець, певна річ, приділив увагу і заходам відповідальності, які мають застосовуватися до порушників карантинних правил, зокрема адміністративної та кримінальної.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 р. № 530-IX Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було доповнено статтею 44³, якою встановлено відповідальність за порушення правил щодо карантину людей¹. Слід наголосити, що до прийняття вказаного Закону адміністративної відповідальності за такі порушення не передбачалося. У листопаді 2020 р. ст. 44³ КУпАП було доповнено частиною 2, якою передбачається відповідальність за неносіння під час карантину засобів індивідуального захисту в громадських місцях².

Кримінально-правове забезпечення охорони відповідних суспільних відносин також зазнало змін, які пройшли декілька етапів. Закон № 530-IX виклав ст. 325 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Порушення санітарних правил і норм

щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням» у новій редакції, відповідно до якої поняття «інфекційні хвороби» було введено на заміну поняттю «інфекційні захворювання» (як виявилось згодом – така заміна була тимчасовою), а санкція частини 1 суттєво посилилася шляхом: а) збільшення розміру штрафу від 1000 до 3000 (за попередньою редакцією – до 100) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг); б) введення покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років. Останнє обумовило переведення цього діяння залежно від ступеня тяжкості в бік посилення: зі злочину невеликої тяжкості на злочин середньої тяжкості за класифікацією до змін у КК, що відбулися 01.07.2020 р. На теперішній час це кримінальне правопорушення є нетяжким злочином.

Однак 30 березня 2020 р. новій редакції ст. 325 КК було надано строкового характеру – Законом України від 30.03.2020 р. № 540-IX³ передбачалося, що вона буде чинною протягом трьох місяців з дня опублікування Закону № 530-IX, тобто до 17 червня 2020 р. включно. Вісімнадцятого червня 2020 р. положення цього Закону втратили чинність.

З 1 липня 2020 р., тобто через тринадцять днів, набрав чинності Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII⁴, яким у санкції ч. 1 ст. 325 КК порівняно із Законом № 530-IX було збільшено розмір штрафу від 2 000 до 5 000 нмдг; покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років залишилося.

Модернізація нормативного регулювання відповідальності за порушення карантинних правил була здійснена у надзвичайно стислі строки, законодавчі зміни виявилися неузгодженими, непослідовними й породили низку правозастосовних проблем. Зокрема, серед них слід відмітити: проблему співвідношення та відмежування складів адміністративного правопорушення у ст. 44³ КУпАП та кримінального правопорушення у ч. 1 ст. 325 КК (в частині наслідків у вигляді можли-

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

² *Примітка.* Новела з'явилася із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 06.11.2020 р. № 1000-IX (Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 1000-IX від 06.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20#Text>).

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 540-IX від 30.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

вості спричинення шкоди за ч. 1 ст. 325); надмірну суворість санкцій у ст. 44³ КУпАП та їх неспівмірність із санкціями ст. 325 КК, що порушує принцип системно-правової узгодженості суміжного законодавства; питання щодо чинності норми ч. 1 ст. 325 КК у проміжок часу з 18 червня 2020 р. до 30 червня 2020 р.; непослідовність ланцюга правопорушень у нормах ст. 44³ КУпАП і ст. 325 КК та відсутність місця для кримінального проступку. Отже, необхідність подальшого внесення змін та доповнень у чинне адміністративне законодавство та законодавство про кримінальну відповідальність залишається актуальною.

Економіка. Одним із негативних наслідків поширення пандемії COVID-19 слід визнати падіння світової економіки як такої, що значно погіршило соціально-економічне становище як країн світу, так і, зокрема, України, про що свідчить офіційна статистична інформація.

У жовтні 2019 р. Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (далі – Мінекономіки) було надано основні прогнозовані показники економічного і соціального розвитку України на 2020–2022 рр. за двома можливими сценаріями, які було розроблено та ухвалено Кабінетом Міністрів України (далі – Кабмін). За першим сценарієм (базовим) зростання реального обсягу ВВП передбачалось на 4,8%, а індексу споживчих цін – на 5,8%. Середньорічний обмінний курс до долара США при цьому мав становити 24,8 грн. За другим сценарієм (альтернативним) представлені відповідні показники прогнозувались на рівні 3,7%, 5,5% і 27 грн¹.

У березні 2020 р. після введення в Україні режиму карантину Мінекономіки вніс суттєві корективи до прогнозів на 2020 р. у бік погіршення, зокрема, було визначено: скорочення ВВП до попереднього року на 4,8%; збільшення індексу споживчих цін на 11,6%; рівень безробіття – 9,4%². Однак соціальна реальність виявилася більш суворою. Пандемія хвороби COVID-19 та пов'язані з нею карантинні заходи значно знизили показники економічного та фінансового розвитку. Так, за інформацією Державної служби статистики Укра-

їни, реальний ВВП у другому кварталі 2020 р., порівняно з попереднім (з урахуванням сезонного фактору), зменшився на 9,9%, а порівняно з другим кварталом 2019 р. – на 11,4%. У січні–серпні 2020 р. експорт товарів становив лише 93,4% порівняно із січнем–серпнем 2019 р., а імпорт – 85,4%³.

Показовою є статистична інформація щодо доходів та витрат населення за час карантину в Україні. Наприклад, у другому кварталі 2020 р., порівняно з аналогічним періодом минулого року, реальний наявний дохід українців зменшився на 7,3%. При цьому за період, що вивчається, у структурі доходів громадян частка заробітної плати зменшилась на 3,1%. Водночас за цей термін часу доходи населення від державної соціальної допомоги зросли на 3,5%. Указані процеси призвели й до зменшення купівельної спроможності громадян, оскільки у другому кварталі 2020 р., порівняно з аналогічним кварталом 2019 р., придбання товарів та послуг скоротилось на 3,3%⁴.

Про погіршення соціально-економічного стану свідчать й відомості щодо рівня безробіття населення. Так, у другому кварталі 2020 р. було зафіксовано найгірший, починаючи з кінця 2017 р., показник (9,9%). Лише за один квартал 2020 р., що за часом збігається з упровадженням у країні режиму карантину, рівень безробіття збільшився на 1,3%⁵.

Аналіз інших соціально-економічних показників більш пізнього періоду (другий–третій квартали 2020 р.) також демонструє несприятливі тенденції. У січні–серпні 2020 р., порівняно з аналогічним періодом року попереднього, простежується зменшення індексу промислової продукції на 5,3%. Це стосується як видів промислової діяльності, так і основних промислових груп. Тісно пов'язаним із ним є показник заборгованості із виплати заробітної плати. За 8 місяців 2020 р., якщо порівнювати з таким самим періодом часу

³ Державна служба статистики України, 'Експрес-випуски Держстату у 2020 році' (Державна служба статистики України, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення: 24.11.2020).

⁴ Державна служба статистики України, 'Експрес-випуски Держстату у 2020 році' (Державна служба статистики України, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення: 24.11.2020).

⁵ Державна служба статистики України, 'Експрес-випуски Держстату у 2020 році' (Державна служба статистики України, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення: 24.11.2020).

¹ Міністерство фінансів України, 'Макроекономічний прогноз на 2020–2022 роки' (Міністерство фінансів України) <https://mof.gov.ua/uk/macroeconomic_forecast_for_2020-2022-379> (дата звернення: 24.11.2020).

² Міністерство фінансів України, 'Макроекономічний прогноз на 2020–2022 роки' (Міністерство фінансів України) <https://mof.gov.ua/uk/macroeconomic_forecast_for_2020-2022-379> (дата звернення: 24.11.2020).

минулого року, він збільшився: на економічно активних підприємствах – на 5,4%; на підприємствах-банкрутах – на 5,3%¹.

Відзеркаленням змін у розвитку економіки є й дані Державної служби статистики України щодо індексу цін у січні–вересні 2020 р. порівняно із січнем–вереснем 2019 р. Зокрема, збільшення цін простежувалося на такі види товарів і послуг: загальний рівень споживчих цін (на 2,4%); продукти харчування (на 2,6%); алкогольні напої та тютюнові вироби (на 11,1%); охорона здоров'я (на 4,8%); зв'язок (на 7,4%); освіта (на 13,4%); ресторани та готелі (на 6,6%)². Отже, наведений індекс споживчих цін перевищує минулорічні прогностичні показники Мінекономіки на 2020 р. Таким чином, макроекономічні показники України протягом березня–вересня 2020 р., порівняно із попереднім роком, знизилися. За окремими показниками таке зниження є різким, у зв'язку з чим є гостро необхідним організаційно-правове втручання з метою запобігання погіршенню ситуації у сфері економіки в подальшому. На цій підставі можна зробити висновок, що економічне падіння за своїм характером належить до основних соціально-правових проблем, пов'язаних із пандемією COVID-19 в Україні.

Соціальне життя та інформаційний простір. Закономірним наслідком карантинних обмежень стала соціальна ізоляція особи, яка унеможливила її повноцінну реалізацію в соціумі, здійснювану у звичний спосіб. Соціальна ізоляція є своєрідною антитезою того стану, що «сучасна людина, яка володіє вільним духом або духом соціальних зв'язків, не може формувати і дотримуватися самообмежень; вирватися з повсякденної рутини або дозвільного життя для неї є непереборною фізичною та моральною перешкодою»³. До того ж саме соціальна еволюція *Homo Sapiens* визначила історію, сучасний та майбутній стан людства на нашій планеті в комунікативному плані як підґрунтя для самозбереження та ефективного взаємо-

дії людей між собою. У свою чергу, за правилом ланцюгової реакції вона викликає практично неосяжне коло власних негативних наслідків, що лише пригнічують ситуацію та які здолати без відповідного регулювання (здебільшого за допомогою правового інструментарію) не уявляється можливим. При цьому одні з них в умовах коронакризи проявляються вже зараз, інші ж є віддаленими і пролонгованими, дія яких продемонструє себе повною мірою в майбутньому. Отже, у майбутньому людство все частіше і частіше вдаватиметься до проблематики різноманітних наслідків соціальної ізоляції (самоізоляції) людини, адже саме цей факт багато в чому стане визначальним у побудові нового формату спілкування, ведення господарства, розвитку цифрових технологій та розробці систем пристосування як окремих індивідів, так і цілих соціальних груп до фактично нової реальності й стилю життя.

Усі очевидні наслідки соціальної ізоляції можна поділити на економічні, політичні, суто медичні та ін. Але перш за все доречно зосередити увагу на тих, які можна віднести до сфери морально-психологічних, що інколи набувають характеру й правових.

У підґрунті ідеальної моделі життєвого успіху сучасної людини (здоров'я, відчуття безпеки, реалізація в соціальному плані, матеріальна стабільність і наявність сім'ї) знаходиться концепція ієрархії потреб відомого американського психолога А. Маслоу, згідно з якою ця ієрархія представлена потребами фізіологічними, безпеки, належності, любові, самоповаги й самореалізації⁴. Отже, потреба в безпеці є сенсоутворюючою в людському житті. Ця базова потреба в ситуації ізоляції, що пов'язана із запровадженням карантинних заходів, перестає задовольнятися через три аспекти: а) загострення сімейних конфліктів, що стають можливими саме в умовах вимушеного тривалого знаходження разом в одному місці всіх членів деяких сімей; б) підвищення рівня агресії як такої стосовно інших осіб і навіть самоагресії під впливом кумулятивного ефекту від шквального інформантаження негативного характеру, основним джерелом якого виявляються електронні засоби масової інформації; в) збільшення в особи ймовірності стати жертвою від низки правопорушень, фоном для яких стають саме умови соціальної

¹ Державна служба статистики України, 'Експрес-випуски Держстату у 2020 році' (Державна служба статистики України, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення: 24.11.2020).

² Державна служба статистики України, 'Експрес-випуски Держстату у 2020 році' (Державна служба статистики України, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення: 24.11.2020).

³ Хасуев А. Э., 'Социальная изоляция и самоизоляция человека: социально-философский анализ' [2020] (2) *Экономические и гуманитарные исследования регионов* 122–128 <<https://elibrary.ru/item.asp?id=42804641>>

⁴ Maslow HA, 'Theory of Human Motivation' [1943] (50(4)) *The Psychological Review* 370–396 <<https://doi.org/10.1037/h0054346>>.

ізоляції. У свою чергу, висловлене стає серйозною правовою проблемою, розв'язання якої нерідко потребує втручання правоохоронних органів.

Водночас вимушене перебування в умовах соціальної ізоляції призводить до вельми серйозних наслідків для людей літнього віку. Адже той факт, що ці люди в більшій мірі піддаються ризику захворіти на COVID-19 (особливо ті, в яких є будь-які хронічні хвороби), лише підсилює негативні стереотипи про громадян літнього віку, які можуть розглядатися як зайвий тягар для суспільства. І це ще сильніше ізолює цю категорію громадян від решти членів суспільства. Тому наразі вони стикаються не лише з підвищеним ризиком для здоров'я, а й з великими труднощами життя в самоізоляції, потребуючи в такі часи ще більшої підтримки суспільства¹. У Мадридському міжнародному плані дій з проблем старіння ще у 2002 р. зазначалося, що люди похилого віку можуть відчувати фінансові, фізичні, психологічні та правові перепони під час отримання послуг у сфері охорони здоров'я. Вони також можуть зіштовхнутися із дискримінацією, пов'язаною з віком та з ознакою вікової інвалідності, при наданні їм медико-санітарних послуг, тому що їх лікування може мати меншу цінність, ніж лікування молоді². На наш погляд, висловлене стосується й таких уразливих соціальних категорій, як особи з інвалідністю, діти-сироти, мігранти, засуджені, що перебувають у місцях обмеження або позбавлення волі, та ін.

Перебування людини тривалий час у стресовій ситуації та накопичення тривожних станів стає додатковим навантаженням для імунної системи її організму та викликом для психічного здоров'я. Замкненість в обмеженому просторі у значній мірі цьому сприяє. Тому марно у кризові періоди серед населення, окрім серцево-судинних захворювань, спостерігається збільшення випадків онкологічних захворювань та хвороб крові. Ситуація ускладнюється і через недостатність кваліфікованих спеціалістів у сфері психології та психіатрії, відсутність психологічної грамотності та низької культури населення, в цілому через незадовільний стан громадського здоров'я в Україні. Таким чином, погіршення психосоматики людини – безпо-

середній негативний наслідок будь-якої соціальної кризи як такої та соціальної ізоляції, зокрема.

Ще одним наслідком ізоляції морально-психологічного характеру є обмеження «традиційних» каналів отримання необхідних відомостей за рахунок розширення інформації, що отримується з електронних масмедіа. Як справедливо стверджують фахівці, «для збереження психічного здоров'я людині надзвичайно важливо отримувати зовнішню інформацію через різні канали (зір, слух, тактильні чуття, запах). Обмеження каналів інформації призводить до відчуття неповноцінності отриманої інформації, недовіри до зовнішньої реальності, неадекватності сприйняття зовнішньої ситуації. Як наслідок, це призводить до збільшення неадекватних форм поведінки в суспільстві, збільшення кількості психічних розладів суспільства»³. У таких умовах закономірним наслідком соціальної ізоляції є підвищення небезпеки інфодемічного хаосу, який створюється через процвітання явища дезінформації, найкоротшим шляхом отримання якої є всевітня мережа Інтернет. У законодавстві України фактично не передбачено серйозних правових наслідків за її поширення, навіть незважаючи на наявність численних гуманітарних криз, які зачіпають нашу країну, та положення Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017 про боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації як один із пріоритетів державної політики в інформаційній сфері. Після спалаху коронавірусної хвороби наприкінці 2019 р. і ще до часу офіційного оголошення у світі пандемії COVID-19 в інтернет-просторі, різного роду соціальних мережах і месенджерах стали поширюватися неправдиві повідомлення про походження, масштаби поширення, засоби профілактики та лікування, а так само й про різні інші аспекти захворювання внаслідок інфікування вірусом SARS-CoV-2. Також набули популярності так звані конспірологічні теорії змови та висловлювання ненависті на адресу мешканців Китаю та осіб, які захворіли, або навіть тих, стосовно кого висловлювалася підозра з приводу наявності в них цієї хвороби. У результаті всіх цих дій в умовах глобалізації створилася ситуація проявів масового психозу (інфодемії).

¹ Департамент міжнародного и регионального сотрудничества Счетной палаты РФ, 'Социальные последствия пандемии COVID-19 и инклюзивность' [2020] <https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-inclusion.pdf>.

² United Nations, 'Madrid International Plan of Action on Ageing' (United Nations, 2002) 37 https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf.

³ Герасимов Д, 'Як коронавірус змінює наше соціальне життя: 7 наслідків ізоляції' (Рубрика, 17 квітня 2020) <https://rubryka.com/article/naslidky-karantynu/>.

Стан правопорядку. Підкреслимо, що чутливим барометром кризових явищ у будь-якому суспільстві завжди була, є й буде кримінальна протиправність. У березні 2020 р. Європол опублікував доповідь під назвою «Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis» («Пандемічний спекулянт: як злочинці експлуатують кризу COVID-19»)¹. У цій доповіді стисло наведено позицію аналітиків Європолу щодо головних змін у кримінальній дійсності пандемічного періоду. Так, зазначається, що правопорушники швидко скористалися можливостями, які відкриває криза, адаптуючи до цього свою протиправну діяльність або вдаючись до вчинення нових видів кримінально караних дій. Чинниками, що впливають на відмічені зміни, зокрема, є: високий попит на певні товари, як-от: захисне спорядження та фармацевтична продукція; зниження мобільності і потоку людей до ЄС або транзитом через ЄС; залишення громадян вдома та дистанційний характер роботи з використанням можливостей інтернет-простору; непомітність деяких кримінальних дій та їх перенесення у домашні умови або на онлайн-пристрої внаслідок обмежень у суспільному житті; уразливість людей через підвищення тривоги і страху; скорочення поставок певних незаконних товарів до ЄС². При цьому, ґрунтуючись на інформації, наданій державами – членами ЄС та власними експертами, Європолом робиться висновок про зростання кіберзлочинності, шахрайства, продажу контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, засобів індивідуального захисту та формування нового, так званого «карантинного» типу організованої злочинності, коли групи правопорушників реалізують цілі схеми, видаючи себе за представників органів влади та медиків із метою вчинення шахрайства і крадіжок³.

Аналіз криміногенної ситуації в Україні протягом періоду карантину свідчить про:

1) збільшення кількості кримінально караних порушень санітарних правил і норм щодо запоби-

гання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ст. 325 КК). Якщо за січень 2020 р. (у «докарантинний» період) таких порушень було обліковано 13, то вже у березні їх кількість склала 35, а у жовтні 2020 р. показник правопорушень, вчинених з початку року, склав 78⁴. Необхідно відмітити, що протягом 2019 р. за відносно стабільної епідемічної ситуації за період із січня по грудень всього за ст. 325 КК було обліковано 70 кримінальних правопорушень⁵;

2) формування «ковідного» напряму шахрайської діяльності, що виявляється у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із:

а) придбанням та продажем медичних засобів індивідуального захисту (захисних масок, масок-респіраторів, антисептичних засобів, ліків і т. д.), продуктів харчування, речей індивідуального вжитку тощо через мережу Інтернет;

б) розповсюдженням «високоєфективних ліків» від коронавірусу або препаратів, які унеможливають зараження ним;

в) дезінфекцією приміщень, автомобілів, речей і т. п. від коронавірусу;

г) пропозиціями надання грошової допомоги у зв'язку із поширенням COVID-19 від держави, органів місцевого самоврядування, посадовців, банківських установ, приватного сектору та ін. (які особа отримує на електронну пошту – фішинг, або мобільний телефон – телефонне шахрайство), для отримання якої необхідно повідомити індивідуальні ідентифікаційні дані банківських карток або, навпаки, потрібно терміново надати таку допомогу близьким родичам особи для лікування від коронавірусу (як правило, таке звернення адресується телефоном і головною групою ризику є особи середнього та похилого віку, адже шахраї звертаються до них від імені дітей чи онуків; також до потенційної жертви може звертатися «медичний персонал»: лікар, медсестра та ін.)⁶ і т. п.;

⁴ Офіс Генерального прокурора, «Статистична інформація 2020 рік: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» (Офіс Генерального прокурора, 05.11.2020) <https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo> (дата звернення: 08.12.2020).

⁵ Офіс Генерального прокурора, «Статистична інформація 2019 рік: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» (Офіс Генерального прокурора, 09.01.2020) <https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo> (дата звернення: 08.12.2020).

⁶ Long C, «Coronavirus-related crimes capitalize on fear» (Associated Press News, 24 March 2020) <https://apnews.com/article/ec678534da3d8a6817c285650414ccf4>; Interpol, «INTERPOL

3) збільшення кількості випадків вандалізму, мародерства, хуліганства, особливо в нічний час, оскільки низка приміщень залишилася без належної (а подекуди й зовсім не існуючої) системи охорони, а правоохоронні органи не завжди можуть фізично впоратися із додатковим навантаженням;

4) стрімкий розвиток кіберзлочинності, пов'язаний із тим, що правопорушники також почали надавати перевагу дистанційному режиму роботи. Так, кіберполіція України застерігає, що під час пандемії коронавірусу набули поширення, наприклад, випадки розповсюдження фейків із метою створення паніки та дестабілізації ситуації в умовах карантину¹;

5) збільшення кількості проявів домашнього насильства, а також насильницьких кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених на побутовому ґрунті, оскільки багато сімей у зв'язку із самоізоляцією опиняються в ситуації надмірного психологічного навантаження, що призводить до сплесків агресії. Так, наразі констатовано, що ще на початку режиму карантину у Франції кількість звернень з приводу домашнього насильства зросла на 36%, а в Австралії – на 75%²;

6) пожвавлення деяких фонових для злочинності явищ. Зокрема, це виявилось в підвищенні ступеня алкоголізації населення, а звідси – збільшенні кількості кримінальних правопорушень, вчинених у стані алкогольного сп'яніння. Зростання рівня споживання алкоголю населенням у період карантину можна пояснити тим, що дехто вбачає в алкогольних напоях порятунок від коронавірусної інфекції, хтось обирає алкоголь як засіб зняття стресу, хтось перебуває у відчай через тимчасову втрату роботи або отримання статусу безробітного та ін. Із тих же причин можна передба-

чити і підвищення рівня вживання наркотиків та їх аналогів;

7) активізацію руху незаконних мігрантів через кордони та організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон (а в Україні ще порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї) (ст. 204¹ КУпАП, ст. 332 та ст. 332¹ КК). Хоча масовий перехід кордону наразі є неможливим через посилення його охорони і фактичне «закриття» європейських та інших держав, бажаючи потрапити в певний пункт призначення не зникли, а у зв'язку із неможливістю законного перетину кордону використовуються шляхи його нелегального перетину та ін.

Висновки. З метою ефективної боротьби з хворобою COVID-19 держави запровадили безпрецедентно жорсткі карантинні заходи. Сам факт уведення специфічного правового режиму карантину викликає низку запитань з огляду на його конституційність та можливість дотримання прав і свобод людини в період чинності відповідних заходів, спрямованих на подолання пандемії COVID-19. Окрім «пандемічних» наслідків, що притаманні світовому товариству в цілому, будь-яка країна стикається з низкою специфічних наслідків, що здатні ускладнити її вихід із ситуації, в якій вона зараз перебуває.

Правове регулювання протидії подальшому поширенню COVID-19 та подолання наслідків, спричинених епідемією в різних сферах суспільного життя, здійснюються за такими основними напрямками: запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби; забезпечення лікування від коронавірусної хвороби; забезпечення державної підтримки різних сфер та соціально-економічних прав громадян у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби; посилення юридичної відповідальності за порушення карантинних правил.

Неузгодженість та непослідовність законодавчих змін у нормативному регулюванні відповідальності за порушення карантинних правил спричинили низку правозастосовних проблем. Така ситуація обумовлює необхідність внесення змін та доповнень у чинне адміністративне законодавство та законодавство про кримінальну відповідальність.

Пандемія COVID-19 здійснює потужний негативний вплив на глобальну і національну економіку. Однак ступінь кореляції хвороби коронавірусу зі станом соціально-економічного розвитку в Україні має неоднозначний характер. Усе ще

warns of financial fraud linked to COVID-19 (Interpol, 13 March 2020) <<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-warns-of-financial-fraud-linked-to-COVID-19>>

¹ Департамент кіберполіції Національної поліції України, 'Кіберполіція розповідає про типові випадки шахрайства під час коронавірусу' (Кіберполіція України, 25 березня 2020) <<https://cyberpolice.gov.ua/article/kiberpoliczziya--rozpovidaye-pro-tipovi-vypadky-shaxrajstva-pid-chas-koronavirusu-1820/>>

² Редакція Esquire, 'Во всем мире из-за карантина растет число случаев домашнего насилия В Европе прячутся в аптеках по кодовому слову' [3 апреля 2020] Esquire <<https://esquire.ru/articles/168403-vo-vsem-mire-iz-za-karantina-rastet-chislo-sluchaev-domashnego-nasiliya-v-evrope-pryachutsya-v-aptekah-po-kodovomu-slovu/>>

слабка інтегрованість вітчизняної економіки у глобальні економічні процеси не призвела до такого значного падіння відповідних показників, як це спостерігається в інших розвинених країнах Європи та Північної Америки. Разом із тим негативні економічні наслідки в Україні зачепили передусім малий та середній бізнес. Ураховуючи той факт, що вагома частина першого перебуває в тіні, підтримку з боку держави в період карантину доцільно надавати саме середньому бізнесу, паралельно стимулюючи за можливості й представників малого підприємництва.

У соціально-психологічній сфері українського суспільства головним наслідком поширення пан-

демії COVID-19 є посилення стану соціальної ізоляції вразливих прошарків населення внаслідок відсутності ефективної моделі соціальної політики підтримання останніх у період кризисних ситуацій. Це, у свою чергу (на відміну від цивілізованих країн світу), призводить до ще більшого обмеження конституційних прав громадян.

Карантинні заходи, головним спрямуванням яких є подолання пандемії COVID-19, а також підвищений соціальний інтерес до цієї проблеми справили суттєвий вплив на стан правопорядку в державі, сприяючи як виникненню нових видів кримінально протиправної поведінки, так і адаптації вже існуючих до умов коронакризи.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: zakon Ukrainy № 8073-X vid 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (in Ukrainian)
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zabezpechennia dodatkovykh sotsialnykh ta ekonomichnykh harantii u zv'iazku z poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19): zakon Ukrainy №540-IX vid 30.03.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (in Ukrainian)
3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zapobihannia vynyknenniu i poshyrenniu koronavirusnoi khvoroby (COVID-19): zakon Ukrainy № 530-IX vid 17.03.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20> (in Ukrainian)
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehorii kryminalnykh pravoporushen: zakon Ukrainy № 2617-VIII vid 22.11.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (in Ukrainian)
5. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia shchodo zapobihannia poshyrenniu koronavirusnoi khvoroby (COVID-19): zakon Ukrainy № 1000-IX vid 06.11.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20> (in Ukrainian)

Bibliography

Journal articles

1. Bamberg Z and others, 'Impact of a hypothetical infectious disease outbreak on US exports and export based jobs' (2018) 16(1) Health Security 1–7 <<http://dx.doi.org/10.1089/hs.2017.0052>> (in English)
2. Brooks SK and others, 'A Systematic, Thematic Review of Social and Occupational Factors Associated With Psychological Outcomes in Healthcare Employees During an Infectious Disease Outbreak' (2018) 60(3) J Occup Environ Med 248–257 doi: 10.1097/JOM.0000000000001235> (in English)
3. Hiscott J and others, 'The global impact of the coronavirus pandemic' [2020] (53 June) Cytokine & Growth Factor Reviews 1–9 doi: 10.1016/j.cytogfr.2020.05.010 (in English)
4. Huber C and others, 'The Economic and Social Burden of the 2014 Ebola Outbreak in West Africa' (2020) 218, Issue Supplement 5 The Journal of Infectious Diseases 698–704. doi:10.1093/infdis/jiy213 (in English)
5. Kostov D and others, 'Long-distance effects of epidemics: Assessing the link between the 2014 West Africa Ebola outbreak and US exports and employment' (2019) 28(11) Health Econ 1248–1261 doi: 10.1002/hec.3938> (in English)
6. Maslow HA, 'Theory of Human Motivation' (1943) 50(4) The Psychological Review 370–396 doi:10.1037/h0054346 (in English)
7. Sui A and Wong YCR, 'Economic Impact of SARS: The Case of Hong Kong' (2004) 3 (1) Asian Economic Papers 62–83 <<https://www.mitpressjournals.org/doi/pdfplus/10.1162/1535351041747996>> (in English)

8. Tisdell C A, 'Economic, social and political issues raised by the COVID-19 pandemic' (2020) 68 *Economic Analysis and Policy* 17-28 doi:10.1016/j.eap.2020.08.002 (in English)
9. Wilton P, 'Spanish flu outdid World War I in number of lives claimed' (1993) 148 (11) *Canadian Medical Association Journal* 2036-2037 <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1485864/>> (in English)
10. Hasuev A Je, 'Social'naja izoljacija i samoizoljacija cheloveka: social'no-filosofskij analiz ' (2020)(2) *Jekonomicheskie i gumanitarnye issledovanija regionov* 122–128 <<https://elibrary.ru/item.asp?id=42804641>> (in Russian)

Conference papers

1. Batoryhareieva V S, Svit nikoly ne bude takym, yak ranishe: do kartyny kryminolohichnoho futuryzmu *Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy* (Poltava, 29 kvitnia 2020) 26 – 30 (in Ukrainian)

Websites

1. 'Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis' (Europol, 27 March 2020) <<https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>> (in English)
2. Fernandes N, 'Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy' (Social Science Research Network, 2020) <<https://ssrn.com/abstract=3557504>> (in English)
3. 'INTERPOL warns of financial fraud linked to COVID-19 ' (Interpol, 13 March 2020) <<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-warns-of-financial-fraud-linked-to-COVID-19>> (in English)
4. Long C, 'Coronavirus-related crimes capitalize on fear' (Associated Press News, 24 March 2020) <<https://apnews.com/article/ec678534da3d8a6817c285650414ccf4>> (in English)
5. 'Madrid International Plan of Action on Ageing ' (United Nations, 2002) <https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf> (in English)
6. WHO Director-General 'WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 March 2020' (The World Health Organization, 11 March 2020) <<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>> (in English)
7. 'Weekly operational update on COVID-19 - 20 November 2020' (World Health Organization, 20 November 2020) <<https://www.who.int/publications/m/item/weekly-operational-update-on-covid-19---20-november-2020>> (in English)
8. Herasymov D, Iak koronavirus zminiue nashe sotsialne zhyttia: 7 naslidkiv izoliatsii (Rubryka, 17 kvitnia 2020) <<https://rubryka.com/article/naslidky-karantynu/>> (in Ukrainian)
9. 'Kiberpolitsiia rozpovidaie pro typovi vypadky shakhraistva pid chas koronavirusu' (Kiberpolitsiia Ukrainy, 25 bereznia 2020) <<https://cyberpolice.gov.ua/article/kiberpolicziya--rozpovidaye-pro-typovi-vypadky-shakrajstva-pid-chas-koronavirusu-1820/>> (in Ukrainian)
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Ekspres-vypusky Derzhstatu u 2020 rotsi (Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2020) <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (in Ukrainian)
11. Departament mezhdunarodnogo i regional'nogo sotrudnichestva Schetnoj palaty RF, 'Social'nye posledstviya pandemii COVID-19 i inkljuzivnost'' [2020] <<https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-inclusion.pdf>> (in Russian)
12. Operatyvna informatsiia pro poshyrennia koronavirusnoi infektsii 2019-nCoV (Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy, 7 hrudnia 2020) <<https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshyrennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov.>> (in Ukrainian)
13. Makroekonomichniy prohnaz na 2020-2022 roky (Ministerstvo finansiv Ukrainy) <https://mof.gov.ua/uk/macroeconomic_forecast_for_2020-2022-379> (in Ukrainian)
14. 'Koronavirus: statistika po stranam ' (Minfin, 22 nojabrja 2020) <<https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/>> (in Russian)
15. Statystychna informatsiia 2019 rik: Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia (Ofis heneralnogo prokurora, 09.01.2020) <https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo>(in Ukrainian)
16. 'Statystychna informatsiia 2020 rik: Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia (Ofis heneralnogo prokurora, 05.11.2020) < https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo> (in Ukrainian)
17. Redakcija Esquire, 'Vo vsem mire iz-za karantina rastet chislo sluchaev domashnego nasilija V Evrope prjachutsja v aptekah po kodovomu slovu' [3 aprelja 2020] *Esquire* <<https://esquire.ru/articles/168403-vo-vsem-mire-iz-za-karantina-rastet-chislo-sluchaev-domashnego-nasiliya-v-evrope-prjachutsya-v-aptekah-po-kodovomu-slovu/>> (in Russian)

18. Tsentr ekonomichnoi stratehii Vplyv koronakryzy na ekonomiku Pro shcho hovoryly na preskonferentsii (Tsentr ekonomichnoi stratehii, 25 bereznia 2020) <<https://ces.org.ua/economic-impact-of-coronavirus-2/>> (in Ukrainian)
19. Jurevich A V, Jurevich M A, 'Social'no-psihologicheskij kontekst rasprostraneniya koronavirusnoj infekcii' (Federal'noe gosudarstvennoe bjudzhetnoe uchrezhdenie nauki Institut psihologii Rossijskoj akademii nauk) <http://ipras.ru/cntnt/rus/institut_p/covid-19/kommentarii-eksp/urevich1.html#> (in Russian)

**Батиргареева В. С., Борисов В. И., Евтеева Д. П., Калинина А. В.,
Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. Поширення пандемії COVID-19 в Україні:
соціально-правові та кримінологічні проблеми**

У статті розглянуто низку соціально-правових та кримінологічних проблем, що виникли в Україні внаслідок поширення світової пандемії COVID-19, яка стала викликом для епідемічної безпеки й соціального благополуччя людства.

Підкреслено, що найтяжчим наслідком розглядуваної пандемії є висока смертність. Поряд із цим сформува-лася низка негативних для життєдіяльності суспільства наслідків у різних сферах (наприклад, у сфері прав людини, правовому регулюванні суспільних відносин, економіці держави, соціальному житті та інформаційному просторі, стані правопорядку).

Поширення у світі пандемії коронавірусу та введення карантинних заходів різного ступеня суворості сприяли виникненню обмеження у певній мірі конституційних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина (наприклад, свободи пересування, вільного вибору місця проживання; права вільно залишати територію України; права на охорону здоров'я, медичну допомогу; права проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; права на здійснення підприємницької діяльності та ін.).

Основними напрямками правового регулювання протидії поширенню COVID-19 та подолання наслідків, спричинених епідемією в різних сферах суспільного життя, є: запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби; забезпечення лікування від коронавірусної хвороби; забезпечення державної підтримки різних сфер та соціально-економічних прав громадян у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби; посилення юридичної відповідальності за порушення карантинних правил. Акцентовано на тому, що неузгодженість та непослідовність законодавчих змін у нормативному регулюванні відповідальності за порушення карантинних правил спричинили низку правозастосовних проблем.

Установлено, що ступінь кореляції хвороби коронавірусу зі станом соціально-економічного розвитку в Україні має неоднозначний характер.

У соціально-психологічній сфері українського суспільства головним наслідком поширення пандемії COVID-19 є посилення стану соціальної ізоляції. Закономірним наслідком соціальної ізоляції є підвищення небезпеки інфодемічного хаосу.

Окреслено головні зміни у стані правопорядку держави. Зазначено, що карантинні заходи та підвищений соціальний інтерес до проблеми подолання пандемії COVID-19 та її наслідків сприяли як виникненню нових видів кримінально протиправної поведінки, так і адаптації вже існуючих до нових умов.

Ключові слова: пандемія COVID-19, соціально-правові наслідки, кримінологічні наслідки, права людини, соціальна ізоляція, інфодемія, кримінальне правопорушення.

**Батиргареева В. С., Борисов В. И., Евтеева Д. П., Калинина А. В.,
Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. Распространение пандемии COVID-19 в Украине:
социально-правовые и криминологические проблемы**

В статье рассмотрен ряд социально-правовых и криминологических проблем, возникших в Украине вследствие распространения мировой пандемии COVID-19, которая стала вызовом для эпидемической безопасности и социального благополучия человечества.

Подчеркнуто, что самым тяжелым последствием рассматриваемой пандемии является высокая смертность. Наряду с этим сформировался ряд негативных для жизнедеятельности общества последствий в различных сферах (например, в сфере прав человека, правовом регулировании общественных отношений, экономике государства, социальной жизни и информационном пространстве, состоянии правопорядка).

Распространение в мире пандемии коронавируса и введение карантинных мероприятий разной степени строгости способствовали возникновению ограничения в определенной степени конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина (например, свободы передвижения, свободного выбора места жительства, права свободно покидать территорию Украины, права на охрану здоровья, медицинскую помощь, права проводить собрания, митинги, походы и демонстрации, права на осуществление предпринимательской деятельности и др.).

Основными направлениями правового регулирования противодействия распространению COVID-19 и преодоления последствий, вызванных эпидемией в различных сферах общественной жизни, являются: предупреждение возникновения и распространения коронавирусной болезни; обеспечение лечения от коронавирусной болезни; обеспечение государственной поддержки различных сфер и социально-экономических прав граждан в связи с распространением коронавирусной болезни; усиление юридической ответственности за нарушение карантинных правил. Акцентировано на том, что несогласованность и непоследовательность законодательных изменений в нормативном регулировании ответственности за нарушение карантинных правил вызвали ряд правоприменительных проблем.

Установлено, что степень корреляции болезни коронавируса с состоянием социально-экономического развития в Украине имеет неоднозначный характер.

В социально-психологической сфере украинского общества главным следствием распространения пандемии COVID-19 является усиление состояния социальной изоляции. Закономерным следствием социальной изоляции является повышение опасности инфодемического хаоса.

Определены главные изменения в состоянии правопорядка государства. Отмечено, что карантинные меры и повышенный социальный интерес к проблеме преодоления пандемии COVID-19 и ее последствий способствовали как возникновению новых видов уголовно противоправного поведения, так и адаптации уже существующих к новым условиям.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, социально-правовые последствия, криминологические последствия, права человека, социальная изоляция, инфодемия, уголовное преступление.

Batyrgareieva V. S., Borysov V. I., Yevtieieva D. P., Kalinina A. V., Kolodyazhny M. G., Shramko S. S.
Spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine: socio-legal and criminological problems

The article considers a number of socio-legal and criminological problems that have arisen in Ukraine as a result of the spread of the global pandemic COVID-19, which has become a challenge to the epidemic security and social well-being of mankind.

It is emphasized that the most severe consequence of this pandemic is high mortality. Along with this, a number of negative consequences for the vital activity of society have been formed in various spheres (for example, in the sphere of human rights, legal regulation of public relations, state economy, social life and information space, state of law and order).

The spread of the coronavirus pandemic in the world and the introduction of quarantine measures of varying severity contributed to a certain degree of restriction of constitutional rights, freedoms and legitimate interests of human and citizen (eg freedom of movement, free choice of residence, right to leave Ukraine, right to health, medical care, the right to hold meetings, rallies, marches and demonstrations, the right to conduct business, etc.).

The main directions of legal regulation of counteracting the spread of COVID-19 and overcoming the consequences caused by the epidemic in various spheres of public life are: prevention of the emergence and spread of coronavirus disease; providing treatment for coronavirus disease; providing state support in various spheres and socio-economic rights of citizens in connection with the spread of coronavirus disease; strengthening legal responsibility for violating quarantine rules. It is emphasized that the inconsistency of legislative changes in the regulation of responsibility for violation of quarantine rules has caused a number of law enforcement problems.

It is established that the degree of correlation of coronavirus disease with the state of socio-economic development in Ukraine is ambiguous.

In the socio-psychological sphere of Ukrainian society the main consequence of the spread of the COVID-19 pandemic is the strengthening of the state of social isolation. A natural consequence of social isolation is an increase in the danger of infodemic chaos.

The main changes in the state of law and order of the state are determined. It is noted that quarantine measures and increased social interest in overcoming the COVID-19 pandemic and its consequences have contributed to the emergence of new types of criminal behavior and the adaptation of existing ones to new conditions.

Keywords: COVID-19 pandemic, socio-legal consequences, criminological consequences, human rights, social isolation, infodemia, criminal offense.